

5. Фетискин М.Т., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М.: Изд-во института психотерапии, 2001. – 490 с.
6. Формирование личности старшеклассника / Под ред. Дубровиной И. В. – М.: Пресс, 1989. – 137 с.

Каменева Е.Л.

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ В ЮНОШЕСКОМ ВОЗРАСТЕ

Статья посвящена психолого-педагогическим аспектам, которые влияют на формирование лидерских качеств в юношеском возрасте и их значение в будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: подросток, лидерские качества, лидер, группа.

Kamenieva K.L.

THE FORMATIONS OF THE LEADER QUALITIES IN TEENAGE

The article is dedicated to the pedagogical aspects which influence on the formations of the leader qualities in teenage and its significations in the future professional occupation.

Key words: teenager, leading qualities, leader, group.

УДК 37.035: 379.85 (045)

Кан Ю.Б.

ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ОРІЄНТОВАНОЇ НА ОПТИМІЗАЦІЮ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ (НА ПРИКЛАДІ ТУРИСТСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ)

У статті розглядаються результати реалізації моделі виховання культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи в умовах та педагогічними засобами туристсько-краєзнавчої діяльності, зроблено висновки щодо ефективності виховного впливу на оптимізацію взаємовідносин дітей в умовах туристських об'єднань.

Ключові слова: учні основної школи, культура взаємовідносин, туристсько-краєзнавча діяльність, ефективність педагогічної моделі, оптимізація взаємодії.

Актуальність та постановка проблеми. Реформа сучасної системи загальної освіти України поставила перед педагогічною та психологічною наукою практичні завдання, вирішення яких багато у чому залежить від суб'єктивних факторів учасників виховного процесу. Серед них першочергового значення набуває особистісний фактор, на основі якого учень здатен будувати стосунки з різними особами у рефлексивному середовищі і прогнозувати подальший їх розвиток.

Нами враховується, що процес виховання культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи охоплює його потребнісно-мотиваційну сферу (інтереси, потреби, ціннісні орієнтації, соціальні установки, які складають основу і єдність мотивів), оперативно-особистісну сферу (сукупність соціально значимих важливих якостей, знань, умінь і навичок), а також сферу моральної свідомості з регулювальним компонентом як основи вищезазначеного новоутворення [1, с. 241-244]. Культура взаємовідносин у науковому трактуванні орієнтується на вивчення та діагностику певних сторін особистості з точки зору ставлення як до самої себе, до власного становлення і удосконалення, так і до інших осіб.

Вивчення досвіду організації виховного процесу ЗНЗ України показує, що незважаючи на широке використання у своїй роботі багатогранних методів і форм щодо формування особистості учнів, психолого-педагогічні знання про розвиток їхніх соціальних якостей ще недостатньо використовуються фахівцями у цілеспрямованому педагогічному процесі школи й позашкільних закладів. Однією з основних причин цього, на нашу думку, є

відсутність обґрунтованих теоретичних і науково-методичних основ та комплексного підходу у його реалізації, які спрямовують зусилля педагогічних колективів закладів на виявлення та використання ефективних механізмів формування культури міжособистісної взаємодії особистості учня. Водночас, дослідження та удосконалення цього аспекту підготовки учнів основної школи дає змогу якісно підвищити статус випускників ЗНЗ як членів суспільства, розроблені на цій основі методичні рекомендації дозволяють їм своєчасно адаптуватись у соціальному середовищі.

Головним комплексним критерієм реального рівня культури міжособистісної взаємодії виступає якісний прояв активності у діяльності підлітків, у якій відбиваються визначені нами основні її характерологічні ознаки компонентів – когнітивного, емоційно-ціннісного, діяльнісного та мотиваційно-регулювального [2, с. 135-241]. Саме усвідомлена активність прояву учнем якостей культури міжособистісної взаємодії у структурі позакласної діяльності дозволяє нам вести мову про необхідність виховання високого рівня цього новоутворення і динаміку становлення особистості в цілому.

Метою роботи є аналіз результатів формувального експерименту щодо виховання культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи в умовах туристсько-краєзнавчої діяльності (надалі – ТКД), а також формулювання на їх основі відповідних висновків щодо ефективності запропонованої педагогічної моделі. Метою педагогічного експерименту було виявлення суттєвих змін в ознаках суб'єктів навчання і виховання, уточнення причин, які викликають ці зміни, а також установлення фактів чи явищ, що сприяли чи утруднювали розкриття особливостей їх прояву у практичній ТКД учнів та педагогів (батьків) в умовах цілісної системи виховного процесу у позанавчальній діяльності.

Методи дослідження. У процесі вирішення поставленої проблеми використано комплекс методів: *теоретичні* – синтез, систематизація та узагальнення експериментальних даних формуючого експерименту щодо предмету дослідження – дали можливість ґрунтовно, багатосторонньо та об'єктивно розглянути ефективність педагогічного впливу та створених організаційних умов на підвищення рівня сформованості культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи в умовах ТКД, зробити висновки щодо подальших розробок проблеми; статистичні методи (критерій залежних вибірок на основі t-критерію Стьюдента, кореляції, рівності дисперсій Левіна) опрацювання результатів дослідження за допомогою комп'ютерних програм Excel 7.0 та SPSS Statistics 17.0 в ОС Windows XP, які забезпечили якісну та кількісну статистично-математичну обробку отриманих експериментальних результатів; *емпіричні* – узагальнення власного педагогічного досвіду; педагогічні спостереження.

Результати дослідження та їх інтерпретація. Відповідно до завдань дослідження з метою реалізації моделі виховання культури міжособистісної взаємодії учня основної школи нами розроблена програма, яка є інструментом аналізу результату їх теоретичної та практичної готовності до спільної колективної (групової) взаємодії у соціумі [2, с. 135-141]. У діагностиці культури взаємодії опиратимемося на науково обґрунтовані критерії, показники і рівні культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи.

Зміни в рівнях культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи – членів туристських гуртків за результатами формуючого експерименту наведено на рис. 1.

Дані статистичної обробки й узагальнення інформації заключного зрізу засвідчили, що культура міжособистісної взаємодії у цілому вихована в більшій мірі у членів туристських гуртків експериментальних груп. Так, за усередненими даними високого рівня сформованості культури міжособистісної взаємодії досягло 25,0% (13 осіб) учнів експериментальних і 16,3% (8 осіб) контрольних туристських груп; достатнього рівня – 46,2% (24 особи) і 38,8% (19 осіб) відповідно; аналогічно середнього – 21,1% (11 осіб) і 28,6% (14 осіб). На номінальному рівні гуртківців із зазначеними якостями залишилось в 2-3 рази менше, ніж на початку експерименту. Різниця у показниках склала відповідно 7,7% учнів (4 особи) в експериментальних на противагу 16,3% (8 осіб) в контрольних групах.

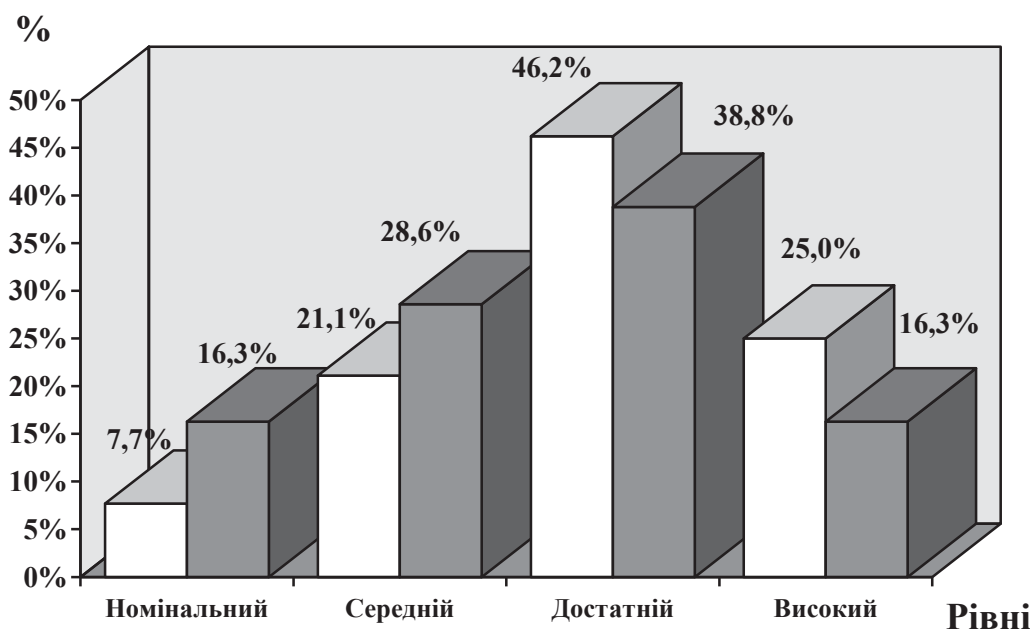

Рис. 1. Показники рівнів сформованості культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи (формувальний експеримент), де ■ – експериментальні групи; □ – контрольні групи.

У розрізі компонентів культури міжособистісної взаємодії кількісні і якісні зміни можна представити у вигляді таблиці 1:

Таблиця 1.

Кількісні характеристики рівнів прояву компонентів культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи (контрольний експеримент)

(осіб)

Учасники експерименту	Компоненти культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи								Рівні прояву
	Когнітивний компонент		Емоційно-ціннісний компонент		Діяльнісний компонент		Регулювальний компонент		
	КЗ	ФЗ	КЗ	ФЗ	КЗ	ФЗ	КЗ	ФЗ	
Експериментальні групи	14	27	17	18	15	36	10	12	Високий
	8	15	6	5	6	7	6	7	Достатній
	21	8	19	16	16	8	20	16	Середній
	9	2	10	13	15	1	16	17	Номінальний
Разом:	52	52	52	52	52	52	52	52	
Контрольні групи	8	19	17	12	13	33	8	9	Високий
	5	18	8	9	7	8	8	4	Достатній
	23	7	16	11	17	5	14	13	Середній
	13	5	8	17	12	3	19	23	Номінальний
Разом:	49	49	49	49	49	49	49	49	

Примітка: КЗ – контрольний зріз на початку констатувального експерименту, ФЗ – контрольний зріз в кінці формуючого експерименту.

За усередненими показниками (див. табл. 1) вагомий зсув у значеннях емоційно-ціннісного компоненту культури міжособистісної взаємодії учнів-гуртківців на етапі формувального експерименту отримано на номінальному (-20,4%) та достатньому рівнях (17,7%). Як результат формувального експерименту слід відзначити, що в цілому гуртківці експериментальних груп підвищили свої вміння ефективно і критично діяти, самостійно

приймати рішення при вирішенні складних ситуацій в умовах ТКД з урахуванням загальнолюдських норм моралі, набули переконаності у необхідності постійного морального самоудосконалення, сформуvalи в собі здатність та вміння об'єктивно оцінювати власну культуру взаємовідносин. Головним чином це стосується випускників експериментальних гуртків.

Для більшості учнів із числа експериментальних туристських груп спостерігається чітко виражена моральна спрямованість взаємовідносин, гуманне ставлення до людей (товаришів, дорослих під час туристських походів), реальна оцінка своїх ділових якостей, жорсткість по відношенню до недобросовісних (недисциплінованих) гуртківців, вміння створювати навколо себе комфортне середовище у процесі виконання поставлених завдань та ін. Це говорить про необхідний рівень розвитку як їх емоційно-ціннісного компоненту, так і у переконаності у важливості налагоджувати дружні взаємовідносини в умовах сучасного суспільства. Тобто, гуртківці керуються у товариських відносинах, перш за все, внутрішніми мотивами-переконаннями, вони, як правило, зацікавлені можливістю власного морального саморозвитку та самоудосконалення, усвідомлюють сучасні вимоги суспільства до особистості.

Респонденти експериментальних груп проявили високу активність у навчальній та фаховій (туристській) діяльності, інтенсивніше розкривали багатство внутрішнього духовного світу, здатність встановлювати емоційний контакт у процесі міжособистісної взаємодії, можуть організовувати роботу на дорученій ділянці, впливати на характер відносин, корегувати дії членів гуртка. Їхня перевага проявляється і в співчутливості до особистісних проблеми товаришів; у принциповості, здатності до вольового впливу та логічних дій, вимогливості й почутті відповідальності.

Для цієї категорії учнів основної школи було характерним усвідомлення потреби морального самоудосконалення, вміння вибирати різноманітні методи й прийоми комплексного вивчення передового досвіду старших товаришів по гуртковій роботі, здатність до самостійного прийняття рішень. Оволодіння гуртківцями морально-етичними знаннями та вміннями реалізувати їх у практичній діяльності і є основою системного підходу запропонованої моделі виховання культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи.

Результати порівняльного аналізу динаміки сформованості культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи (членів туристських гуртків) наведені у таблиці 2.

Таблиця 2.

Динаміка рівневих характеристик сформованості культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи

(у відсотках)

Групи	Рівні			Середній			Достатній			Високий		
	КЕ	ФЕ	Δ	КЕ	ФЕ	Δ	КЕ	ФЕ	Δ	КЕ	ФЕ	Δ
Експериментальні	21,1	7,7	-13,4	38,5	21,1	-17,4	28,9	46,2	+17,3	11,5	25,0	+13,5
Контрольні	22,4	16,3	-6,1	36,7	28,6	-8,1	30,6	38,8	+8,2	10,2	16,3	+6,1
Р, %	1,3	8,6	7,3	1,8	7,5	9,3	1,7	7,4	9,1	1,3	8,7	7,4

де: КЕ – констатувальний експеримент; ФЕ – формувальний експеримент, Р – різниця у показниках між експериментальними та контрольними групами, Δ – різниця у показниках в одних і тих же групах до і після експерименту.

Узагальнення одержаних результатів показує, що показники прояву виділених нами компонентів культури міжособистісної взаємодії учнів туристських гуртків мають неоднаковий приріст. Слід відзначити значні рівномірні позитивні зсуви між рівнями культури міжособистісної взаємодії членів туристських гуртків: зменшення кількості гуртківців на середньому та номінальному рівнях (відповідно -17,4% та -13,4% в експериментальних та 8,1% і 6,1% у контрольних гуртках), а також зростання кількості

підлітків з високим та достатнім рівнями, де приріст їх питомої ваги склав відповідно на +13,5% і +17,3% в експериментальних та +6,1% й 8,2% в контрольних гуртках.

З метою перевірки достовірної відмінності між результатами на початку експерименту та після формувального впливу в експериментальних гуртках використано програму SPSS Statistics 17.0, зокрема, критерій залежних вибірок на основі t-критерію Стьюдента. За результатами статистичної обробки, для експериментальних гуртків середнє значення показників рівнів культури міжособистісної взаємодії після формувального експерименту виявилось статистично значимо вище середнього значення аналогічних показників до початку експерименту з високим рівнем значимості $p < 0,001$.

Порівнюючи отримане в експерименті значення t-критерія Стьюдента з табличним розподілом [3, с. 227-228] (з урахуванням ступенів свободи df при допущенні можливості ризику зробити помилкове судження в одному випадку із тисячі ($p < 0,001$)), можемо зробити висновок про суттєву різницю показників рівнів культури міжособистісної взаємодії учнів експериментальних груп після формувального експерименту у порівнянні з відповідними їх значеннями після констатувального зрізу на початку експерименту. Крім того, між показниками рівнів культури до та після формувального експерименту існує суттєва кореляція ($r = 0,878$, $p < 0,001$), що свідчить про те, що чим вищий рівень культури до початку експерименту, тим він буде вищим і після його завершення, що підтвердилося нашим експериментом.

Критерій рівності дисперсій Левіна вказує на те, що дисперсія двох розподілів вибірок статистично значимо не відрізняються ($p = 0,405$). Величина $p > 0,05$ вказує на те, що дисперсії можна вважати як такі, що не відрізняються. Цей результат дозволяє застосувати значно більш потужний t-критерій для рівних дисперсій [4].

Порівнюючи отримане в експерименті значення t-критерія Стьюдента (2,364) з табличним розподілом [3, с. 227-228] з урахуванням так званих ступенів свободи df (в нашому випадку 99), ми бачимо що воно перевищує критичне значення 1,984 при допущенні можливості ризику зробити помилкове судження в п'яти випадках із ста ($p < 0,05$). Таким чином, ми можемо зробити висновок про суттєву різницю показників рівнів культури міжособистісної взаємодії учнів експериментальних і контрольних груп після формувального експерименту і перевагу експериментальної моделі виховання культури міжособистісної взаємодії. Крім того, між показниками рівнів культури експериментальних та контрольних груп після формувального експерименту існує суттєва кореляція ($r = 0,853$, $p < 0,001$), що свідчить про те, що чим краще організовано виховний вплив на особистість гуртківця чи гуртка в цілому, тим вищий рівень культури міжособистісної взаємодії учнівського колективу в цілому, що підтвердилося нашим експериментом.

Серед основних видів позитивного педагогічного впливу на формування компонентів культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи особливо ефективними виявились такі, як: 1) використання потенційних можливостей чітко організованого виховного впливу – практичних заходів моделі удосконалення культури міжособистісної взаємодії (під час проведення практичних занять факультативного курсу, відвідувань учнями тренувань туристського гуртка та проходження самого маршруту походу); 2) педагогічна майстерність ьмьеклрбшінструкторів – на заняттях туристського гуртка, у ході проведення бесід, диспутів, дискусій, обговорень, організації педагогічного спостереження, виявлення якостей шляхом анкетування тощо; 3) участь гуртківців у практичній діяльності (виконання індивідуальних самостійних завдань згідно посадової інструментовки під час підготовчого етапу туристського походу, вирішення проблемних соціально-педагогічних ситуацій (вправ) та психолого-педагогічних ігор (тренінгів), виконання індивідуальних самостійних завдань пошукового характеру (підготовка доповідей, рефератів тощо); 4) підвищення ефективності виховного впливу батьків на виховання культури міжособистісної взаємодії своїх дітей шляхом проведення з дорослими постійно діючого семінару; 5) спеціально організоване формальне та неформальне спілкування – у процесі безпосередньої взаємодії, самооцінки, дискусій, у відповідях на запитання, під час суспільно-корисної діяльності в умовах

туристського походу, у самостійних висловлюваннях, на факультативних заняттях з використанням нетрадиційних педагогічних форм та у позакласній діяльності в умовах туристського гуртка та самого походу тощо.

Це сприяло завдяки реалізації практичної моделі вихованню визначених компонентів культури міжособистісної взаємодії, зокрема: вмінь та готовності протистояти моральній деформації на основі змістовно обґрунтованої ієрархії особистісних та етичних цінностей (якостей) – чесність, принциповість, бездоганна поведінка, вимогливість, психологічна здатність до налагодження ефективного міжособистісного спілкування з товаришами; використання прийомів культурного спілкування із ровесниками та дорослими (батьками, вчителями тощо) та учасниками навчально-виховного процесу у середовищі ЗНЗ; вмінням приймати самостійні рішення, здатність об'єктивно оцінювати свою придатність до колективної діяльності; збільшенню обсягу знань, бажання і вміння оволодівати психологічно-, етико- та педагогічно спрямованою інформацією, самовдосконалення та вміння впливати на товаришів, мати відповідні вміння та колективно виконувати практичні завдання, що вимагають відповідної культури поведінки в умовах ТКД, ініціативи, творчого підходу до дорученої ділянки роботи, рішучості, самовладання, активності у самостійному здобуванні досвіду міжособистісної взаємодії, високий рівень сформованості важливих якостей культури особистості (чуйність, критичність, тактовність, доброзичливість, терпимість до іншої точки зору).

Підводячи підсумки формувального експерименту, можна сформулювати такі висновки.

1. Культура міжособистісної взаємодії виступає важливою складовою процесу поведінки та відносин учнів основної школи, які обумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Зазначені умови дають можливість здійснювати соціальну апробацію своєї поведінки у процесі міжособистісної взаємодії неповнолітніх за різних обставин (в ЗНЗ, сім'ї, у неформальних групах тощо).

2. Змістові характеристики культури міжособистісної взаємодії та її рівні впливають на міжособистісну взаємодію гуртківців не тільки під час практичних занять чи туристських походів, стабілізуючи соціально-психологічний клімат групи, а й з своїми товаришами по навчанню у академічних класах ЗОШ, підвищують результати навчання чи поведінки, особливо з навчальних предметів, які мають відношення до ТКД.

3. Виокремлено чотири рівні сформованості культури міжособистісної взаємодії дитини: 1) високий – характеризується чітким проявом показників якостей культури, 2) на достатньому – вони в основному проявляються у більшості учнів, але вимагають певних зусиль педагогів та самих підлітків щодо їх удосконалення, 3) на середньому рівні учні основної школи показують задатки цих визначених якостей, 4) на номінальному рівні визначені якості культури проявляються недостатньо (несуттєво).

4. Експериментально підтверджено, що складові компоненти культури міжособистісної взаємодії позитивно корелюють між собою. Це обумовлено, перш за все, особливістю туристсько-краєзнавчої діяльності, де є можливість реалізувати себе у будь-якій формі діяльності в залежності від особистісних якостей, інтересів, здібностей та бажань. Крім цього, практична робота під час тренувань, практичних занять у туристському гуртку суттєво залежить від злагоджених дій двох, трьох і більше учнів (вивчення техніки туризму, подолання природних перешкод чи психологічних проблем тощо). Такі злагоджені дії, вміння орієнтуватися та покладатися у складних ситуаціях на людські відносини ефективно впливають на пізнавальну сферу – учні швидше й усвідомлено розуміють загальноприйняті визначені правила в ТКД, встановлені норми, необхідність дотримання сформованих гурткових традицій тощо, що безпосередньо впливатиме на бажання ґрунтовно засвоювати навчальний матеріал із споріднених до туризму предметів, уникнення міжособистісних конфліктів, що відображатиметься на морально-психологічному та фізичному стані підлітка без необхідної взаємодопомоги. Завдяки зростанню рівня культури міжособистісної взаємодії кардинально покращуються якісні характеристики міжособистісної взаємодії не тільки у гуртку, а й в академічних навчальних класах з іншими учнями та педагогами в

умовах традиційних занять ЗОШ, з батьками своєї сім'ї, в інших неформальних об'єднаннях за місцем проживання. Комплексний підхід до реалізації пропонованої моделі виховного впливу дозволив підвищити у гуртківців усі без винятку компоненти культури міжособистісної взаємодії.

5. Сформовані зазначені якості сприяли росту стійкого переконання у необхідності добросовісного виконання покладених обов'язків згідно адміністративно-господарських посад туристського гуртка і доручених завдань, дотримання норм моралі у міжособистісному спілкуванні, виховували непримиренність до байдужості, недбалості, недисциплінованості тощо.

6. Упровадження комплексної програми суттєво удосконалило змістовні характеристики міжособистісної взаємодії, стабілізувало соціально-психологічний клімат не тільки в гуртках, а й інших групах людей (навчальних класах за основним місцем навчання, в сім'ї, у неформальних об'єднаннях при організації дозвілля за місцем проживання тощо), покращило показники навчальної діяльності учнів на основі спільних з іншими товаришами інтересів, здібностей, задатків тощо, сприяло формуванню високого рівня саморегуляції поведінки учня.

Одержані дані формувального експерименту свідчать про достатню ефективність розробленої нами моделі виховання культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи засобами ТКД, з одного боку, а з іншого, – про наявні можливості подальшого удосконалення навчально-виховного процесу у позакласній роботі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кан Ю.Б. Сучасні педагогічні технології дослідження культури взаємовідносин учнів основної школи (на прикладі туристсько-краєзнавчої діяльності) / Юрій Борисович Кан: Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди": Науково-теоретичний збірник (Спеціальний випуск. Педагогіка). – Переяслав-Хмельницький: СПД Кузьмичова Р.Ю., 2010. – С.241-244.
2. Кан Ю.Б. Реалізація моделі виховання культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи засобами туристсько-краєзнавчої діяльності /Юрій Борисович Кан: Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Випуск 55. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2010. – С.135-141.
3. Сергієнко Л.П. Основи наукових досліджень у психології: кваліфікаційні та дипломні роботи /Леонід Прокопович Сергієнко: [навчальний посібник]. – К.: "Видавничий дім "Професіонал", 2009. – 240 с.
4. Наследов А.Д. SPSS: Компьютерный анализ данных в психологии и социальных науках / Андрей Дмитриевич Наследов. – СПб: Питер, 2005. – 416 с.: ил.

Кан Ю.Б.

ПРОВЕРКА ЭФФЕКТИВНОСТИ МОДЕЛИ ТУРИСТСКО-КРАЕВЕДЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ, ОРИЕНТИРОВАННОЙ НА ОПТИМИЗАЦИЮ МЕЖЛИЧНОСТНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ (НА ПРИМЕРЕ ТУРИСТИЧЕСКИХ ОБЪЕДИНЕНИЙ)

В статье рассматриваются результаты реализации модели воспитания культуры межличностного взаимодействия учащихся основной школы в условиях и педагогическими средствами туристско-краеведческой деятельности, сделаны выводы относительно эффективности воспитательного влияния на оптимизацию взаимоотношений детей в условиях туристических объединений.

Ключевые слова: учащиеся основной школы, культура взаимоотношений, туристско-краеведческая деятельность, эффективность педагогической модели, оптимизация взаимодействия.

TESTING OF THE EFFECTIVENESS OF TOURIST AND REGIONAL WORK, ORIENTED ON THE OPTIMIZATION OF INTERPERSONAL COOPERATION OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS (TOURIST UNIONS CASE STUDY)

In the article the results of realization of model of education of culture of the interpersonal co-operation of students of secondary school in terms and by pedagogical facilities of tourist-regional activity are examined, the conclusions on effectiveness of educational influence on the optimization of children's interpersonal co-operation are made.

Key words: students of secondary school, culture of mutual relations, tourist-regional activity, effectiveness of pedagogical model, optimization of co-operation.

УДК 37.025

Кільдерова Л.В., Кільдеров Д.Е.

***РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ
ЯК СУЧАСНА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА***

У статті проаналізовано існуючі підходи до розвитку та активізації творчої пізнавальної активності, уточнено поняття творча діяльність, творча активність та самостійність.

Ключові слова: творча пізнавальна активність, творча діяльність, навчальна самостійність, навчально-пізнавальна діяльність.

Загальна постановка проблеми. Освітня діяльність в Україні реалізується за принципами гуманізації, розуміння пріоритетів загальнолюдських цінностей, де основним напрямком виступає розвиток учня як особистості. Але поряд із цим приділяється недостатня увага проблемі розвитку внутрішніх сил людини, зокрема розвитку творчої пізнавальної активності учнів, що є суспільно важливим питанням, а також потребою особистості, що усвідомлює свою значущість в об'єктивному світі (дитина "світиться", щаслива та має велике натхнення, коли в результаті бачить користь, красу і "потрібність" своєї діяльності в житті суспільства, для неї – це найвища нагорода) та має бажання реалізувати свій внутрішній потенціал.

Мета і завдання – проаналізувати існуючі підходи до розвитку та активізації творчої пізнавальної активності.

Представники багатьох наукових напрямлень та шкіл, що розглядають розвиток людини, її особистісних, психологічних якостей, підтверджують велике значення даного процесу в практичній діяльності та спілкуванні, підкреслюючи, що діяльність має розвивальну функцію тоді, коли розкриває потенційні можливості учнів і пробуджує в них творчу пізнавальну активність. Значну увагу з даної проблеми приділено в працях видатних учених: Ананьєва Б.Г., Афанасьєва В.Г., Богоявленського Д.Н., Буюєвої Л.П., Когана В.З., Харламова І.Ф. та багато інших [1; 4; 5; 10].

Н.Ф. Тализіна, А.Н. Леонтьєв, М.Н. Скаткін вважають, що вчитель, який забезпечує реалізацію умов розвитку творчої пізнавальної активності учнів, визначає велику ймовірність її збереження і в подальшій діяльності вже дорослої людини [6; 7; 9].

Л.П. Арістова, І.Е. Унт, Г.І. Щукіна, Т.І. Шамова розглядають творчу пізнавальну активність як найвищий рівень пізнавальної активності, що виявляється в творчій пізнавальній діяльності, яка характеризується наступними якостями: оригінальність, нешаблонність, самостійність [2; 11; 12].

Поряд з наявністю серйозних теоретичних розробок з проблеми, в теорії педагогіки існують протиріччя між науковими фактами, що стосуються безпосередньо розвитку творчої пізнавальної активності учнів та їх недостатньо повним науковим обґрунтуванням на основі